

Descartes i problem dualizma

Turčinović, Mirna

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:653247>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-05**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij filozofije i informatologije

Mirna Turčinović

Descartes i problem dualizma

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, rujan 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za filozofiju

Prijediplomski studij filozofije i informatologije

Studentica: Mirna Turčinović

Descartes i problem dualizma

Završni rad

Humanističke znanosti, filozofija, spoznajna teorija

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, rujan 2024.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 13.09.2024

Nirna Turčinović 0122237052

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Dualizam	3
3. <i>Mind-body</i> problem	5
4. Postavljanje njegovih teorija	6
5. Descartesovi protivnici.....	8
6. Decartesova rasprava o metodi	11
7. Descartesovo postavljanje duše.....	12
8. Descartesovo uspostavljanje tijela	14
9. Descartesov problem dualizma	15
10. Zaključak.....	17
11. Popis literature:	19

Sažetak

Ovaj rad govori o Descartesovoj teoriji dualizma te interakciji uma i tijela. René Descartes bio je veliki filozof koji je smatrao kako se u sve može sumnjati. On je sumnjao u svoje tijelo, ali nije mogao sumnjati u svoj um. Na osnovi toga zaključio je da tijelo i um moraju biti dvije različite supstancije. Iz toga se zaključka rodila teorija dualizma koja govori o stanju čovjeka. Teorija je popularna i danas te je preimenovana u mind-body problem. Drugi filozofi proširili su Descartesovu teoriju pa u nju uveli mnoge druge varijacije teorije o stanju dualizma u modernome dobu. Descartesova teorija dualizma jedna je od popularnijih i šire prihvaćenih teorija, no naišla je i na brojne kritike. Kritike Princeze Elizabete od Češke i Barucha de Spinoze bit će predstavljene u ovome radu te će poslužiti kao moguća rješenja teorije dualizma. Descartes je sumnjao u sve pa je njegova teorija sumnje ključna pri definiranju pojmova uma i tijela, kao i njihovih razlika. Teorije o tijelu i umu te njihovim razlikama zadavale su Descartesu probleme u pokušaju definiranja njihove interakcije. Naposljetku ih je definirao kao fundamentalno kompletno različite stvari bez ikakvih poklapajućih osobina budući da se u tijelo može sumnjati, a u vlastiti um ne može.

Ključne riječi: dualizam, Descartes, *mind-body* problem, interakcija, um, tijelo

1. Uvod

René Descartes bio je filozof koji je svojim kreativnim razmišljanjem promijenio teorije filozofije i njezinih grana, a također je bio i prominentna figura na poljima poput matematike i metafizike.¹ Njegov jedinstven način pristupanja problemima u okviru filozofije omogućio mu je da na drugačiji način sagleda svakidašnje pojave u prirodi. Descartes je smatrao kako postoji svijet materije koji posjeduje nekoliko temeljnih svojstava te se odvija u skladu s nekoliko prirodnih zakona.² Prirodni svijet tako posjeduje nematerijalni um koji je izravno povezan s mozgom. Prema Descartesu ljudska bića savršena su harmonija dvaju svjetova koja moraju slijediti zakone prirodnoga svijeta. Ta kombinacija materijalnoga i nematerijalnoga predstavlja prvu modernu verziju problema uma i tijela, teoriju koju čak i danas prihvaćaju mnogi filozofi vjerujući kako je ona srž dualizma.³ Descartes je do zaključaka došao metodom sumnje koju je izveo provođenjem kroz tri sita sumnje. Tvrdio je kako se treba odmaknuti od svih osjetila ludosti i razmišljanja o nesavršenome stvoritelju kako bi mogli biti sigurni u vlastito mišljenje.⁴ U prvoj Descartesovoj meditaciji vidljivi su korijeni njegove sumnje u osjetila kojima vidimo svijet: „Naravno, što god sam dosada primio kao najistinitije, primio sam od osjetila ili osjetilima; otkrio sam međutim da ona ponekad variraju, a razboritost nalaže da se nikad u cijelosti ne pouzdajemo u one koji nas makar i samo jednom prevariše.“⁵

Njegova potpuna sumnja omogućila mu je da svojom metodom objektivno sagleda vlastito znanje. Pomoću te metode veći se problemi mogu podijeliti na manje probleme koji su onda lakše rješivi. Kako se manji problemi rješavaju dolazi do istinitoga shvaćanja, a zatim i do rješenja koje dovodi do rješenja većega problema koji se u početku činio nemogućim. Descartesovom metodom propitujemo stvari do njihovih temelja pa ona omogućuje potpuno razumijevanje određene stvari i njezinih različitih načina varijacija. Spoznaja fundamentalne pojave teorije olakšava spoznaju svih njezinih varijacija. Descartes se tako u svojoj metodi zalagao za fundamentalizam koji služi organizaciji znanja u dobro strukturirane i sigurne građevine koje se baziraju na stabilnome temelju i nadgradnji potpornih greda koje su čvrsto usidrene.⁶ Ta je metoda univerzalna te omogućuje primjenu u svim područjima života i interesa.

¹Hatfield, G. (2018). René Descartes (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 03.08. 2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/descartes>

² Isto.

³ Isto.

⁴ Kemerling, G. (2011). Descartes: Overcoming Doubt. Preuzeto 03.08.2024. s <http://www.philosophypages.com/hy/4c.htm>

⁵ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra str. 34

⁶ Newman, L. (2019). Descartes' Epistemology (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 03.08 2024. <https://plato.stanford.edu/entries/descartes-epistemology/#MethFounDoub>

Descartes ju je primjenjivao na različite načine u svim područjima svoga života, kao i u znanstvenim poljima kao poput matematike, prirodna filozofije i metafizike. Spomenutom je metodom došao i do svojega najpoznatijega zaključka kako može sumnjati u sve osim u sebe kao mislećega subjekta. Descartes je svoje zaključke i pronalaženja predstavio u glavnim djelima koja je objavio tijekom života, a neka od njih su: *Rasprava o metodi* (1637), eseji *Dioptrika* (*La Dioptrique*, 1637), *Meteorologija* i *Geometrija* (*La Géométrie*, 1637); *Meditacije o prvoj filozofiji* (s prigovorima i odgovorima na latinskom, 1641), *Načela filozofije* (1644) koja pokrivaju njegovu metafiziku i velik dio njegove prirodne filozofije, *Strasti duše i o emocijama* na francuskom (1649) te mnoga druga djela kao što su pisma koja je razmjenjivao tijekom života, a koja su objavljena tek nakon njegove smrti.⁷ U svojim pismima, posebno s princezom Elizabetom, objašnjava vlastita stajališta o dualizmu stoga su ona od velike važnosti za ovaj rad stoga će se njezin skepticizam prema njegovim zaključcima o dualizmu tijela i uma promatrati kasnije u ovome radu. Descartes je bio ključna figura u definiranju dualizma i pokušaju rješavanja *mind-body* problema. Dualizam je općenito definiran kao ideja o postojanju dviju temeljnih vrsti, principa ili kategorija od kojih je sastavljen svijet.⁸ Dualizam je suprotan monizmu u kojemu postoji samo jedna temeljna vrsta, kategorija ili princip. Današnja definicija dualizma uglavnom se odnosi na Descartesovu definiciju dualizma. Po njoj čovjek je sačinjen od dvije različite materije koje međusobno komuniciraju. Čovjek se sastoji od onoga materijalnoga i onoga duhovnoga, mentalnoga i fizičkoga, koji su radikalno različiti u svakome pogledu osim u onome da međusobno surađuju čineći nas.⁹ Točan način odnosa materijalnoga i mentalnoga zanima mnoge filozofe još i danas, a konkretan odgovor na to pitanje zapravo nikada nije dan. Pitanje je danas poznato kao *mind-body* problem. Do njega se dolazi kada se pokušava odrediti gdje ili kako materijalno i nematerijalno utječu jedno na drugo te kakav im je međusobni odnos. Ljudi imaju fizička svojstva poput težine, visine, oblika, boje, kretanja kroz prostor itd.¹⁰ No imaju i mentalna svojstva poput svijesti, emocije, interakcije, uvjerenja, želje. Fizička svojstva su javna i time svima vidljiva, dok su sva mentalna svojstva privatna. Neka fizikalna svojstva, poput elektrona, uopće nisu izravno vidljiva, ali su podjednako dostupna svima, u istoj mjeri, uz znanstvenu opremu i tehnike. S druge strane, isto ne vrijedi za

⁷Hatfield, G. (2018). René Descartes (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 03.08. 2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/descartes>

⁸Robinson, H. (2020, September 11). Dualism. Preuzeto,09.08. 2024. <https://plato.stanford.edu/entries/dualism/>

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

mentalna svojstva koja nisu dostupna svima. „Problem uma i tijela tiče se odnosa između ova dva skupa svojstava.”¹¹

2. Dualizam

Dualizam je filozofski pokret koji smatra kako je čovjek sastavljen od dvije supstance ističući razliku između tih supstancija, uma i materije. Dualizam svijet razdvaja na onaj stvoren od materije, koji možemo dotaknuti, te nematerijalni svijet u kojemu se nalazi um. Prema njemu čovjek je sastavljen od dva dijela, prvi je tijelo koje raste, mijenja se, prolazi kroz sve životne faze te se u svojoj konačnosti raspada i umire. Drugi dio čini ljudski um ili duša koja je nematerijalna i beskonačna te je on važniji za dualizam.¹² Odvojenost uma i tijela um čini kapetanom broda koji održava i upravlja svakom inačicom svojega plovila.¹³ Descartes u svojem najpoznatijem filozofskome djelu *Meditacije o prvoj filozofiji* definira um i tijelo ili subjekt i objekt kao stvar koja misli te stvar koja se nalazi u proširenome stanju. Tijelo pritom definira kao proširenu stvar, a ne onu koja misli: „Ali što sam onda ja? Stvar koja misli. Što je to? Ono što sumnja, razumije, potvrđuje, poriče, hoće, odbija, a također zamišlja i osjeća.”¹⁴ Pojam proširuje u petoj meditaciji: „Nabrajam različite dijelove [proširene] stvari. Ovim dijelovima pripisujem određene veličine, oblike, položaje i kretanja s mjesta na mjesto; tim pokretima pripisujem različita trajanja.”¹⁵

Descartes svoju prisutnost u tijelu uspoređuje sa pomorcem koji se nalazi u svojem brodu. Čvrst spojen i pomiješan s njime toliko jako da oni čine jednu stvar.¹⁶ U ovom dijelu rada bit će obrađen Descartesov stav o odnosu tijela i uma. On zaključuje kako njegova duša i tijelo utječu jedno na drugo, a te se dvije supstancije susreću u pinealnoj žlijezdi ili epifizi. Epifiza je mali dio u središtu mozga koji igra važnu ulogu u Descartesovoj filozofiji dualizma. Smatrao ga je glavnim sjedištem duše i mjestom u kojemu se formiraju sve naše misli.¹⁷ Descartes je o epifizi raspravljao u svojoj prvoj knjizi *Rasprava o čovjeku* (napisanoj

¹¹ Robinson, H. (2020, September 11). Dualism. Preuzeto, 09.08. 2024.

<https://plato.stanford.edu/entries/dualism/>

¹² Dualism and Mind | Internet Encyclopedia of Philosophy. (n.d.). Preuzeto, 14.08. 2024.

<https://iep.utm.edu/dualism-and-mind/#H3>.

¹³ Dennett, Daniel. Vrste umova: k razumijevanju svijesti. Zagreb. 2017. str. 71.

¹⁴ Dualism and Mind | Internet Encyclopedia of Philosophy. (n.d.). Preuzeto, 14.08. 2024.

<https://iep.utm.edu/dualism-and-mind/#H3>.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra, str.160.

¹⁷ Lokhorst, G.-J. (2013). Descartes and the Pineal Gland (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 16.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/pineal-gland/>

prije 1637., ali objavljenoj tek posthumno, prvo u nesavršenome latinskome prijevodu 1662., a zatim u izvornome francuskome 1664., u nizu pisama napisanih 1640–41), te u svojoj posljednjoj knjizi *Strasti duše* (1649).¹⁸ Nadalje, u svojemu traktatu o čovjeku nije opisao čovjeka, već je pokušao uspostaviti njegove konceptualne modele kao stvorenja stvorena od Boga, a sastavljena od dviju supstancija, duše i tijela. Descartes drži kako je najprije nužno opisati samo tijelo, zatim jednako samostalnu dušu te na kraju odrediti kako se ta dva modusa bitka spajaju u nama.¹⁹ Epifiza je imala bitnu ulogu u Descartesovom prikazu dualizma jer je bila ključna za osjete, maštu, pamćenje i uzročnost tjelesnih pokreta. Ona je točka koja se nalazi u savršenoj sredini ne samo mozga, nego između fizičkoga i mentalnoga svijeta. Nažalost, neke od Descartesovih osnovnih anatomskih i fizioloških pretpostavki bile su potpuno pogrešne ne samo u moderno doba, već i za standarde koji su vrijedili u njegovo vrijeme.²⁰ Descartes je mislio kako je pinealna žlijezda puna životinjskih duhova koji do nje dovode mnoge male arterije koje je okružuju. Smatrao je da su oni „vrlo fini vjetar, ili radije vrlo živahan i čist plamen“ koji daju pokret umu kao što vjetar pokreće morska jedra. U Descartesovom opisu uloge pinealne žlijezde obrazac *po kojem životinjski duhovi izlaze iz epifize* bio je ključni pojam. Opažanje je objasnio na sljedeći način: Živci su šuplje cijevi ispunjene životinjskim duhovima koji također sadrže određena mala vlakna ili niti koje se protežu od jednoga kraja do drugoga. Ta vlakna povezuju osjetilne organe s određenim malim ventilima u stijenkama moždanih klijetki. Kada su osjetilni organi stimulirani, njihovi se dijelovi pokreću. Dijelovi tada počnu povlačiti mala vlakna u živcima što rezultira time da se zalisci s kojima su vlakna povezana otvaraju, neki od životinjskih duhova u komorama mozga pod pritiskom pobjegnu i (budući da se priroda gnuša vakuuma) na površini pinealne žlijezde pojavljuje se slika osjetnoga podražaja pod niskim pritiskom.²¹ Slike koje ovaj proces stvara uzrokuju osjetilnu percepciju koja dovodi do prepoznavanja stvari poput škakljanja, boli itd. No, samo slike koje se nalaze na površini žlijezde H, koja je središte mašte i zdravoga razuma, su duhovne. Pinealna žlijezda trebala je biti rješenje Descartesova objašnjenja interakcije između subjekta i objekta. Međutim rješenje koje je tražio nije bilo adekvatno za filozofsku zajednicu te je ono naišlo na brojne kritike.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

3. *Mind-body* problem

Drugi naziv za problem s kojim se dualizam susreće je takozvani *mind-body* problem. On ukazuje na sva pitanja kojih se Descartes dotakao definirajući dualizam. To su pitanja poput: Gdje se unutar čovjeka um nalazi?, Jeli um stvarno ne materijalna supstanca?, Zašto se naš um nalazi unutar nas, a ne izvan? i dr. Descartesova teorija o interakciji između uma i tijela je zapravo najveći problem s kojim se njegova teorija mora suočiti. Dokazuje da subjekt i objekt utječu na vlastita stanja možemo vidjeti u svakidašnjim situacijama. Kada je ljudsko tijelo pod velikim stresom uzrokovanim nekom bolešću, u stanju stresa je vidljiva povezanost fizičkoga utjecaja na mentalno. Najbolji primjer takvoga utjecaja je slučaj gospodina Phineasa Gagea. On je bio američki željeznički nadzornik poznat po tome što je preživio traumatsku ozljedu mozga uzrokovanu željeznom šipkom koja mu je probila lubanju i uništila veći dio lijevoga prednjega dijela režnja mozga.²² Uspješno je preživio nesreću i nakon nje čak ostao pri svijesti, no nekoliko dana kasnije stanje mu se znatno pogoršalo te je skoro umro. Gage je doživio čudesni oporavak i vratio se na posao, no ipak nakon toga incidenta više nikada nije bio isti.²³ Promjena koju je nesreća uzrokovala očitovala se u njegovome ponašanju što su potvrdili i najbliži kolege. Mozak je doživio šok pa je njegova osobnost pretrpjela promjene.²⁴ Promjena njegove osobnosti, kao rezultat fizičke nesreće, za neke je bila dovoljan dokaz da su subjekt i objekt čovjeka povezani. No, neki filozofi imaju drugačije viđenje. Fizikalisti tako smatraju da je čovjek tek fizičko tijelo kojemu je svojstveno da reagira na određen način. Oni su opreka dualistima koji jedini drže kako je čovjek oboje, tijelo i um. Fizikalisti stoga smatraju kako je cijeli svijet izgrađen od fizičkih stvari pa tako i ljudi.²⁵ Prema toj su teoriji ljudi zbir neurona i hormona koji raznim kombinacijama oblikuju čovjekovu osobnost. Naravno, fizikalisti ne poriču da bi svijet možda mogao sadržavati stvari koje se na prvi pogled ne čine fizičkima, već su biološke, psihološke, moralne, društvene ili matematičke prirode. No oni ipak inzistiraju na tome da su takvi predmeti u potpunosti fizički ili barem u važnoj vezi s istim.²⁶ Šteta koju je pretrpio Gageov mozak bila je uzrok njegovome stranome ponašanju, a dualistima su se nametnula važnija pitanja poput „Jeli um tamo gdje se nalazi duša?“ i „Zašto je naše poimanje uma kao mislećega i vrlo važnoga organa vezano za mozak?“. Jednako tako možemo vidjeti da

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Stoljar, D. (2001, February 13). Physicalism (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 16.08. 2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/physicalism/>

²⁶ Isto.

je Gage doživio radikalnu promjenu vlastite osobnosti tek kada je doživio znatnu promjenu u svome moždanome sastavu. Descartesovo jasno dualističko odvajanje stvari na mentalne i fizičke, od kojih se obje spajaju u čovjeku, na neki je način potvrđeno. Descartes je te interakcije objasnio pinealnom žlijezdom i životinjskim duhovima iako oni ne predstavljaju adekvatno rješenje za ovako složen problem.

4. Postavljanje njegovih teorija

Zadaća filozofa oduvijek je bila promišljanje o svijetu u kojemu žive. Promatrajući njegova kretanja, promjene te interakcije svijeta sa samim sobom filozofi su došli do spoznaja o svakodnevnim patnjama koje muče ljudski rod. Svaki odgovor na pitanje kao rezultat ima još jedno pitanje. Kroz taj vječni začarani krug postavljanja pitanja i dobivanja odgovora oni slažu sliku stvarnosti. Filozof kojemu je skepticizam bio jedan od glavnih načina razmišljanje bio je i René Descartes. Moderno značenje skepticizma u zapadnoj filozofiji opisuje se kao stav koji se stvara kada su iznesene različite tvrdnje u raznim područjima.²⁷ Skeptici u pitanje dovode istinitost određenih tvrdnji te propituju njihove navodno racionalne temelje. Izvorno grčko značenje riječi *skeptikos* je ispitivač stoga je on onaj koji je nezadovoljan i uvijek traži istinu.²⁸ Descartesovo propitivanje i traženje apsolutne istine dovelo ga je do jedine sigurne stvari u koju može vjerovati. „Cogito ergo sum“ njegov je zaključak da je jedino ono u što ne može sumnjati on sam te da jedino istinito to da je on taj koji misli²⁹: „Ali ja sam uvjeren kako u svijetu nema ničega, nikakvog neba, nikakve zemlje, nikakvih duhova, nikakvih tijela; nema li stoga isto tako ni mene sama?“³⁰ Mogao je sumnjati u postojanje svoga tijela, no nije mogao odbaciti da je on um koji u tome trenutku misli i postoji: „Stoga, pošto se o svemu tome dobro promislio, može se reći kako ovaj iskaz: Ja jesam, ja postojim, koliko god puta izrekao ili duhom poimao, nužno je istinit.“³¹ Descartesova vrsta sumnje je potpuna i radikalna, ona sve obuhvaća i ruši sve temelje koji su prije njega sagrađeni. No, takva je vrsta sumnje u potpunosti teoretska i svoje temelje ima samo u Descartesovom umu te ju kao takvu mnogi kritiziraju. Za razliku od većine skeptika antičkoga doba Descartesa nisu zanimale praktične primjene njegove teorije

²⁷ Popkin, R. H. (2017). Skepticism. In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/skepticism>

²⁸ Grene, M. (1999). Descartes and Skepticism. *The Review of Metaphysics*, 52(3), 553–571. Preuzeto 21.08.2024. [://www.jstor.org/stable/20131190](https://www.jstor.org/stable/20131190)

²⁹ Newman, L. (2019). Descartes' Epistemology (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 22.08 2024. <https://plato.stanford.edu/entries/descartes-epistemology/#MethFounDou>

³⁰ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra, str.48

³¹ Isto

skepticizma, već je njegov jedini cilj bilo definiranje pravih istina svijeta: ³² „Opazio sam – tomu je već nekoliko godina – kako sam u svojoj prvoj dobio bio primio mnoge lažne pod istinite stvari i koliko su dvojbene one koje sam poslije na te iste nadogradio, te da se stoga treba jednom u životu sve to iz temelja preokrenuti.“³³ Descartesov skepticizam počinje postupkom sumnjanja u sve, pa čak i samoga sebe. Kada nađemo temelj promatramo jedan po jedan zaključak te odlučujemo jesu li oni istiniti ili lažni. Njegova vrsta skepticizma ne ostavlja ni jednu definiciju otvorenu, nego se sve mora moći uspostaviti: „Što sam dakle mislio da jesam? Naravno, da sam čovjek. Ali što je čovjek?“³⁴ Koristeći svoj skepticizam došao je do zaključka o dualizmu našega postojanja. Odredio je da su tijelo i um različite stvari te je zaključio kako se u jedno može sumnjati, a u drugo ne. U svojim meditacijama Descartes utvrđuje da postoje dvije radikalno različite supstancije. Ono materijalno koje predstavlja ljudsko tijelo te ono nematerijalno koje predstavlja mentalne karakteristike supstancije: „... jer sada sam doznao da spoznajem tijela ne zapravo osjetilima, ili sposobnošću mašte, nego samo razumom: *jasno spoznajem da od svojeg duha ne mogu spoznati ništa lakše ili bjelodanije.*“³⁵

Descartes će te dvije supstancije nazvati *res extensa* i *res cogitans*. Stvari i materijalno napravljeni su od *res extensa*, a mentalne stvari sastavljene su od *res cogitans* te su stoga oni odvojeni.³⁶ No nisu se svi slagali s njegovim definiranjem i odvajanjem supstancija. Descartesova teorija dualizma postala je jako popularna te je i danas u modernome svijetu jedna od dominantnijih teorija. Ipak, mnogi su filozofi Descartesova doba pronašli mane u njegovim zaključcima dotaknuvši se problema koje oni otvaraju. Jedna od tih mana vidljiva je ako na nju primijenimo Leibnizov zakon.³⁷ Leibnizov zakon kaže da ako postoje dvije inačice jedne stvari koje imaju sva svojstva zajednička, onda su one zapravo jedna stvar. Supstancija koja ima jednaka svojstva s drugom, koja zauzima jednak prostor te se time u svim ostalim svojstvima izjednačavaju zapravo su samo jedna stvar stoga bi ih bilo besmisleno odvajati. Descartesovo poimanje uma i tijela definira ih kao različite i apsolutno suprotne. U svojim svojstvima nemaju ništa zajedničko što bi onda pokrenulo Leibnizov zakon koji bi pobio Descartesovu teoriju. Nedostatak u zaključivanju vidljiv je u engleskome izrazu logičke greške pri zaključivanju koja

³² Grene, M. (1999). Descartes and Skepticism. *The Review of Metaphysics*, 52(3), 553–571. Preuzeto 21.08.2024. [://www.jstor.org/stable/20131190](http://www.jstor.org/stable/20131190)

³³ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra, str. 32

³⁴Isto, str.48

³⁵Isto, str.66

³⁶ Kauffman, S. (2010, March 8). The Philosophy of Mind, 1. Preuzeto, 30.08.2024. https://www.npr.org/sections/13.7/2010/03/the_philosophy_of_mind.html#:~:text=Descartes%20famously%20postulated%20two%20kinds.

³⁷ Forrest, P. (2016). The Identity of Indiscernibles (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 30.08.2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/identity-indiscernible/>

se zove *the masked man fallacy*.³⁸ Logička greška tvrdi da ako smo spoznali jednu premisu, ali ne znamo njezin drugi oblik, onda se njihova svojstva razlikuju. Stvari koje imaju različita svojstva u svojoj su srži različite stvari. Ipak, to je pogrešno jer ono što mislimo o nečemu nije jedno od svojstava te stvari. Descartesova teorija dualizma subjektu i objektu dodjeljuje određena svojstva. Svojstva koja su im dodijeljena ne mogu se provjeriti ni na koji se način jer se nalaze isključivo u njegovome umu. Naše unutarnje mišljenje ne utječe ni ne mijenja svojstva te stvari na neki značajan način. Descartesova greška je da se njegove premise (one da može sumnjati u svoje tijelo, no ne u svoj um) postoje samo unutar njegova uma i kao takve su samo njegova mišljenja. No nečija mišljenja nikada neće postati prava svojstva određene stvari pa ostaju samo mišljenja i predrasude o nekoj stvari stoga nisu njezina svojstva. Descartes nema nikakve dokaze da njegove definicije *res extensas* i *res cogitans* imaju u potpunosti odvojena svojstva. Dvije polovice, iako odvojene, mogu imati nekakvu prijelaznu točku ili biti dio jedna druge. Descartesova definicija dualizma tako otvara mnoga pitanja na koja još danas nema odgovora. Svojim je meditacijama pravdao vlastiti stav o dualizmu i odvajanju uma i tijela te njihovome postavljanju kao glavnoga subjekta i objekta svojih promišljanja koje nikada neće moći u potpunosti definirati.

5. Descartesovi protivnici

Descartesova teorija o dualizmu naišla je na mnoge protivnike koji su u njoj tražili greške i prikazivali nedostatke. Mnogi filozofi prozvali su ga zbog nelogičnosti zaključaka i nedostataka njegove teorije. U ovome radu osvrnut ćemo se na dvije osobe. Jedna od njih, koja je nastojala propitati Descartesovu teoriju, bila je princeza Elizabeta koja je s njime razmjenjivala pisma. Descartes je svoje djelo *Metafizika* objavio 1641. godine, a samo tri godine kasnije počeli su izmjenjivati pisma u kojima su, između ostaloga, raspravljali o metafizici.³⁹ Descartes je smatrao kako unutar čovjeka postoje dvije stvari koje ga čine stvorenjem koje je posebno i jedinstveno po načinu svojega postojanja. Čovjeka tvore dva dijela, mentalni i fizički koji je prisvojen vanjskome osjetilnome svijetu i vrši utjecaje na svijet oko nas. Smatrao je kako oba dijela supostoje zajedno u nama te da imaju međusobne

³⁸ The Masked-Man Fallacy: Twisting Arguments Through Invalid Substitutions – Effectiviology. (2024). Preuzeto 30.08. 2024. <https://effectiviology.com/masked-man-fallacy>

³⁹ Shapiro, L. (2021). Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 30.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia>

interakcije. Princeza Elizabeta pisala je pisma na vlastitu inicijativu, a u njima je zahtijevala da Descartes objasni nedostatke svojih zaključaka. Problem početnoga upita je vrsta uzročnosti koja djeluje između uma i tijela.⁴⁰ Dopisivanje između Elizabete i Descartesa započelo je njezinim postavljanjem probnih pitanja o tome kako on može objasniti sposobnost nematerijalne tvari koja djeluje na materijalnu supstancu. U pismima je pokušavala ukazati na probleme metalne povezanosti ili kauzalnosti na Descartesovu teoriju uma.⁴¹ Prema njezinome razumijevanju interakcija između fizičke stvari i ne fizičkih jednostavno je nemoguća.⁴² Nemoguća je ako razumijemo um na onaj način na koji ga je Descartes predstavio, kao misleću, nematerijalnu stvar. Princeza Elizabeta Descartesu je ukazivala na njegove pogreške što je započela s prikazivanjem na koji način se neka stvar pokreće. Prvi način nastaje kada se stvar pokreće sama po sebi jer postoji neki unutarnji mehanizam koji je tjera prema naprijed. Drugi način je kada je pokrene neka druga stvar koja stoji odvojeno od nje. Treća vrsta kretanja, koja je slična drugoj, ovisi o obliku i veličini pokretača koji je onaj drugi. Elizabetine primjedbe upućene Descartesu također sugeriraju da je ona voljna preispitati Descartesov dualizam supstancije. Ona traži Descartesa da preciznije artikulira svoj prikaz supstancije ukazujući ne samo na problem interakcije uma i tijela, već i na slučajeve u kojima loše stanje tijela utječe na sposobnost mišljenja. Ti bi se slučajevi, kaže ona, jednostavnije objasnili ako bi se um smatrao materijalnim i proširenim.⁴³ Elizabeta argumentira um pomoću fizikalizma. Prva dva slučaja zahtijevaju kontakt kako bi došlo do pokreta. Treći slučaj zahtijeva ekstenziju, odnosno da nešto što utječe na druge predmete mora postojati u prostoru, imati visinu, duljinu i dubinu. No Descartes isključuje ekstenziju jer je ona nešto što se ne može dotaknuti ni postojati u svijetu.⁴⁴ Elizabeta pak smatra da za pomicanje nekoga fizičkoga objekta mi moramo postojati u prostoru zajedno s tim fizičkim objektom te se samo tako može dogoditi kontakt između stvari pa tek tada one mogu imati interakciju. Elizabeta također odbacuje prikaz uma koji mišljenje svodi na tjelesna stanja, ali istovremeno dovodi u pitanje ideju da sposobnost mišljenja postoji posve neovisno o tijelu, odnosno da je stvar koja misli zapravo supstancija.⁴⁵ Drugo rješenje bilo bi

⁴⁰ Robinson, H. (2020, September 11). Dualism. Preuzeto, 09.08. 2024.
<https://plato.stanford.edu/entries/dualism/>

⁴¹ Shapiro, L. (2021). Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 30.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia>

⁴² Isto.

⁴³ Descartes, René, and Princess Of Bohemia. 2017. "Correspondence between Descartes and Princess Elisabeth."

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Shapiro, L. (2021). Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 30.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia>

da se Descartes odmakne od interakcijskoga dualizma te ostane ne čistome dualizmu, to jest dvjema stvarima, materijalnoj i nematerijalnoj, koje međusobno nemaju nikakvu interakciju. Spinoza je također bio jedan od Descartesovih kritičara koji je pobio njegovu teoriju dualizma. Niz nedostataka pronašao je u Descartesovim fizičkim pogledima te je odbacio velik dio metafizičkih temelja na kojima ti pogledi počivaju.⁴⁶ Spinoza nije prihvaćao Descartesovu teoriju o interaktivnome dualizmu kao istinitu teoriju o stanju našega bića, već se zalagao za monizam. Descartes je govorio o utjecaju uma na tijelo te njihovim interakcijama koje omogućavaju međusobno kretanje uma i tijela. Smatra da je očito kako te dvije premise ne mogu biti u isto vrijeme istinite jer se međusobno isključuju. Spinoza tvrdi da tijela nisu supstance, već modifikacije jedne supstance pa je razvio poseban novi pogled na njihovu individualnost.⁴⁷ Dvije stvari ne mogu imati međusobne interakcije zato što nemaju ništa zajedničko preko čega bi se ta interakcija ostvarila. Najupečatljivije je to što je odbacio Descartesov dualizam proširenih i mentalnih supstanci u korist supstancijalnoga monizma te je u skladu s tim odbacio kartezijansku interakciju uma i tijela.⁴⁸ Spinoza prihvaća prvu premisu govoreći kako um i tijelo jesu uistinu odvojene i različite stvari, ali ne na način na koji Descartes to objašnjava. Spinoza njihovu odvojenost objašnjava na drugačiji način. On smatra da postoji jedna dublja strana realnosti koju mi ljudi nismo u mogućnosti sagledati. Prema njegovome tumačenju sve je povezano s postojanjem Boga. Mentalno i fizičko su jednostavno samo drugačije manifestacije Boga. Um i tijelo nemaju nikakve zajedničke interakcije, već njihova povezanost i korelacija proizlaze iz zajedničkoga sjedinjenja u Bogu. Um je samo dio Boga koji misli, a tijelo je refleksija tjelesnoga dijela Boga u nam pri čemu su oboje samo refleksije prave stvari pa se kao takve manifestiraju u nama. Spinoza je odlučno odbacio kartezijansku teoriju interakcije. Za njega je proširena priroda potpuno zatvoreni sustav. Sve determinacije tijela, uključujući ne samo količinu gibanja, nego i smjer, u potpunosti su objašnjene uzročnom determinacijom drugih tijela u kombinaciji s prirodom dotičnoga tijela.⁴⁹ Jedno od adekvatnih rješenja Descartesova dualizma je Spinozino rješenje – poništenje samoga dualizma. Ako ga pretpostavimo onda se iz njega ne može ni izaći, a ako ga ne pretpostavimo onda taj problem ni ne postoji.

⁴⁶ Manning, R. (2016). Spinoza's Physical Theory (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 25.08.2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza-physics/>

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

6. Decartesova rasprava o metodi

Svi zaključci koje je Descartes donio tijekom svojega života proizašli su iz primjenjivanja njegove metode razmišljanja koje je predstavio u svojoj knjizi *Raspravi o metodi*. Descartes je svoje najpoznatije djelo (*Discours de la méthode*) objavio 1637. godine na francuskome jeziku, a ne na latinskome koji je bio standard u Europi tijekom 17. stoljeća. Odluku da piše na narodnome jeziku donio je kako bi pokazao da se ne obraća ljudima koji su knjiški obrazovani, nego onima koji pokazuju znakove korištenja zdrava razuma.⁵⁰ Smisao te odluke osjećamo u punom nazivu toga dijela *Rasprava o metodi pravilnog upravljanja umom i traženja istine u znanostima*.⁵¹ Descartes u svome djelu kreira metodu traženja istine za svakodnevnoga čovjeka zdravoga razuma što objašnjava njezinu jednostavnu metodu koja se sastoji od samo nekoliko koraka. Smatra da je razum najbolje raspoređena stvar na svijetu jer čak i one koje je teško zadovoljiti u drugim stvarima nemaju potrebu da tragaju za većom količinom razuma.⁵² Svi ljudi unutar sebe sadrže razum te ga na neki način koriste, no Descartes u ovoj knjizi govori samo onima zdrava razuma poput vlastita kojima će biti jasno da su njegova četiri koraka jedini put do razumijevanja stvarne istine stvari. Korake koje on uspostavlja njegova su jedinstvena metoda traženja istine. Proizašli su iz Descartesova nezadovoljstva s disciplinama koje književnici, učenici, znanstvenici i filozofi koriste. Discipline poput logike, algebre i analitike jedne su od mnogih koje u sebi sadrže istine, ali su isto tako pune stvari koje su štetne ili suvišne pa ih je međusobno teško razlikovati.⁵³ Descartesova metoda stoga koristi samo četiri koraka ili pravila za dostizanje istine. Prvo je pravilo da nikada ništa ne prihvaćamo kao istinito, a da ne spoznamo da je što takvo. Kako bi postigli taj cilj moramo smireno donositi sudove te u njima prihvaćati jedino ono za što naš duh prosudi da nemamo nikakvoga povoda u to sumnjati.⁵⁴ Drugo pravilo određuje da se svaki problem mora dovesti do svojega najmanjega problema te se za svaki mali problem treba individualno pronaći najbolje rješenje. Treće je pravilo da svoje misli rješavamo tako da krenemo od najmanjih i najjednostavnijih prema sve kompleksnijima kako bi osigurali točnost naših prethodnih zaključaka. Poveznice između problema nisu ključne pri njihovome rješavanju jer ova metoda funkcionira čak i kada sama pitanja nemaju ništa zajedničko. Na kraju, četvrti i posljednji korak je da sve prebrojimo te uopćimo kako bi bili sigurni da unutar naših prijašnjih koraka nismo apsolutno ništa

⁵⁰ Descartes, René - Hrvatska enciklopedija. (2024). Preuzeto 01.09. 2024.s <https://www.enciklopedija.hr/clanak/descartes-rene>

⁵¹ Descartes, Rene.(2014).*Rasprava o metodi*. Zagreb: Kruzak

⁵² Isto, str.9.

⁵³ Isto. str. 31.

⁵⁴Isto,str.33.

izostavili.⁵⁵ Descartes je inspiraciju za svoju metodu pronašao u zaključcima geometričara koji su ga naveli da o svim stvari promišlja u istome odnosu: „Da samo, ako se uzdržimo da nijednu stvar ne uzimamo kao istinitu koja to nije i da se uvijek pridržavamo reda koji je potreban da se jedne izvedu iz drugih, ne može biti tako udaljenih spoznaja da napokon ne bismo do njih stigli, niti tako skrivenih da ih ne bismo otkrili.“⁵⁶

Njegova jednostavna metoda omogućila mu da lako definira pojmove poput tijela i uma te njihovoga postojanja u nama kao cijelome ujedinjenome biću koje njih spaja. Descartes upravo ovom metodom dolazi do zaključka da on postoji – „Ja mislim, dakle jesam“. Tom tvrdnjom potvrđuje da ne može biti skeptičan jer je ona korijen svih ostalih zaključaka.⁵⁷ No, iz daljnjih proučavanja svijeta oko sebe dolazi do zaključka da je on duša koja ne ovisi o prostoru i vremenu. Duša je ono što ga čini osobom te se potpuno razlikuje od tijela. Tijelo je krhko, a kada bi se raspalo duša je jedino što bi ostalo jer je neovisna o ograničenjima koje tijelo posjeduje.⁵⁸

7. Descartesovo postavljanje duše

Descartes koristeći svoju metodu dolazi do najvažnijega zaključka u koji je jedino u potpunosti siguran, a to je da je ljudsko biće koje postoji u prostoru. Metodom koju je uspostavio traži svoju Arhimedovu točku, jednu istinu koja je nepomična, čvrsta i u koju se ne može sumnjati: „Pretpostavljam stoga da su lažne sve stvari koje vidim; vjerujem kako nikada nije postojalo ništa od onih stvari koje predočava lažljivo pamćenje; nemam nikakvih osjetila; tijelo, oblik, protežnost, gibanje i mjesto tek su utvare. Što će onda biti istinito? Možda jedino to da ništa nije sigurno.“⁵⁹

Descartes vlastitu metodu pokreće najprije sumnjajući u sve na svijetu, u svaku formu materijalnih i nematerijalnih pojava. Tako nije mogao sa sigurnošću reći da postoji tijelo ili zemlja ili nebo, no sve je te stvari govorio suzdržano jer je tvrdio kako možda postoji neki obmanjivač koji ima lukavstvo da ga prevari. Jedino što nitko ne može negirati je da postoji

⁵⁵Isto.

⁵⁶Isto, str.35.

⁵⁷Isto, str. 55.

⁵⁸Isto, str.57.

⁵⁹ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra, str.46.

Descartes sam: „Pošto se o svemu tome dobro promislio, može se reći kako ovaj iskaz: Ja jesam, ja postojim, koliko ga god puta izrekao ili duhom poimao nužno je istinit.“⁶⁰

Uspostava te istine ključna je za daljnja Descartesova razmišljanja jer je pronašao svoju nepomičnu točku. Međutim, još uvijek nije doznao što je on zapravo je počeo propitkivati svoja prijašnja uvjerenja. Descartes je uvjeren da je on čovjek ili racionalna životinja, ali smatra da bi ga oštro razlikovanje termina životinje i razuma još više udaljilo od rješenja.⁶¹ Definiciju nekoga elementa koji čini čovjeka čine i svojstva koja utječu na taj određeni dio pa je Descartes smatrao da se duša hrani, korača i osjeća, no to su sve karakteristike koje će dodijeliti tijelu. Bez njega bi sva ta svojstva prestala utjecati na tijelo. Vanjska i unutarnja svojstva utječu samo na ono tjelesno što opisuje čovjeka:

„Osjećati? Naravno ni toga nema bez tijela, a mnoge sam stvari vidio da osjećam u snovima za koje sam poslije uvidio kako nisam osjećao?“⁶²

Descartes shvaća da je sve moglo biti lažno i imaginarno stoga zapravo ništa osim mišljenja ne može definirati. Mišljenje nije samo potvrda da postoji, nego je i ključna supstancija onoga što on je, kao i onoga što mu nitko ne može oduzeti. Stoga nije racionalna životinja, već je stvar koja razmišlja, odnosno duh ili duša ili razum ili um. On je istinita i postojeća stvar koja misli: „Ali ipak što sam ja? Stvar koja misli. Što je to? Naravno: ono što dvoji razumijeva, tvrdi, niječe, hoće, neće te zamišlja i osjeća.“⁶³ Duša tako ima isključivo nematerijalne osobine koje nemaju ništa zajedničko s tijelom.

⁶⁰ Isto, str.48.

⁶¹ Isto

⁶² Isto, str.52.

⁶³ Isto, str.54.

8. Descartesovo uspostavljanje tijela

Čovjek je dualističko biće izgrađeno od duše i tijela. Kako je navedeno u prijašnjem ulomku da u ljudskoj esenciji postoji samo duša koja nema osjećaja, gladi ili topline, čovjek je samo stvar koja misli. Descartes je zaključio da se naša esencija ne sastoji u tijelu, da to nije ono što smo zapravo, no i dalje ne niječe postojanje tijela. On smatra da je svijet kompletno materijalan u svojoj esenciji poput dobro uređenoga stroja koji radi onako kako je njegov kreator naumio. Mi smo jedini koji zapravo izlazimo iz toga sveobuhvatnoga materijalizma, no i dalje smo njegov dio kroz svoje ljudsko tijelo.⁶⁴ Tijelo ima narav koja je potpuno odvojena od one koju ima duša: „Pod tijelom razumijem sve ono što se može ograničiti nekim oblikom, odrediti mjestom i tako ispuniti prostor da se iz njega isključuje svako drugo tijelo; koje se može opaziti pogledom, dodirom, sluhom, okusom ili njuhom, isto tako gibati na različite načine, ne samo od sebe nego dodirom nečeg drugoga: jer sam sudio kako tjelesnoj naravi ne može nikako pripadati snaga da samo sebe pokreće.“⁶⁵ Tijelo koje je potpuno materijalno sastoji se od mišića i krvi, a može ga pokretati samo naša duša koja dolazi iznutra. Tijelo samo sebe ne može pokretati ni na koji mogući način. Descartes tijelo opisuje kao dio čovjeka u koji može sumnjati te ističe kako njegove karakteristike nisu ono što čini čovjeka, no ipak su važne zbog naše interakcije s mehaničkim svijetom. Tijelo ima osjetila, ali se ona mogu prevariti kreirajući krive zaključke pa u njih možemo sumnjati pogotovo kada sanjamo.⁶⁶ On prihvaća ono što mu osjetila govore, a to je da tijelo ima glavu, ruke, noge i ostale udove te da s njima osjeća ugone i neugode stoga su to svojstva koja čine isključivo tijelo. Tijelo pripada samo nama, a iskustva koja ono prolazi u potpunosti su drugačija od onih koja prolaze druga tijela. Tijelom osoba osjeti ugodu koja donosi sreću te neugodu koja ju čini tužnim, no ne zna se na koji način su oni povezani i na koji način utječu jedan na drugoga. Unutrašnji osjeti, koliko god bili dijelom života, uvijek mogu biti lažni te se u njih može sumnjati.⁶⁷ Ljudi koji su u nekoj nesreći izgubili udove ponekada mogu osjetiti senzaciju poput svrbeža ili boli čak i ako na mjestu boli nema ničega. Descartes zna da su tijelo i njegova duša na neki način povezani jer bol i druge emocije koje izaziva tjelesni događaj inače ne bi imale utjecaj na njega, na stvar koja misli.

⁶⁴Isto, str.166.

⁶⁵Isto, str.50.

⁶⁶Isto, str.54.

⁶⁷Isto

9. Descartesov problem dualizma

Ljudima je u naravi da konstanto nailaze na probleme i traže njihova rješenja. No jedno od najstarijih pitanja je uvijek bilo tko smo to mi, što je zapravo čovjek? Dualizam je samo jedna od popularnijih teorija koja je vidljiva u mnogim aspektima ljudskoga života. Descartes je dualizam predstavio kao nešto što bez ikakve sumnje upućuje na to da postoje tijelo i duša. Koristeći Descartesovu metodu i teorije, bez sumnje se može zaključiti kako tijelo i duša ne samo da postoje, nego se međusobno dotiču u određenim interakcijama. Um misli pa te misli mogu utjecati na tijelo: „Jer, zaista ti osjeti žeđi, gladi, gola itd. nisu ništa drugo nego zbrkani oblici mišljenja, nastali od spoja i mješavine tijela i duha.“⁶⁸

Duh i tijelo dvije su sastavne stvari koje čine ljudsko biće prema teoriji o dualizmu. Descartes ih dijeli na tijelo koje je po svojoj naravi uvijek djeljivo i zauzima prostor, dok je duh posve nedjeljiv. Noga čak i kada je u komadima i dalje je noga. Čovjek je stvar koja misli, to jest duh te on kao takav nema različite dijelove, već je svaki čovjek građen od jednine i cjelovite stvari.⁶⁹ Dualistička narav ove teorije sa sobom nosi određene probleme koji još i danas nisu riješeni, a s njima se i sam Descartes suočavao. Cijeli je svoj život promišljao o ekstremnoj dualističkoj naravi tijela i duše misleći kako oni ni na koji način nemaju zajednička svojstva. Um misli i razmišlja, dok se tijelo omeđeno prostorom ponaša sukladno željama stvari koja misli.⁷⁰ Baveći se njihovom ekstremnom odvojenosti nailazi se na probleme pri definiranju njihove interakcije. Descartes svoju metodu koristi kako bi uspješno sumnjao u sve te došao do istine pri čemu je očigledno kako povezanost između naše dualističke prirode ostaje velikim dijelom neobjašnjena na adekvatan način u koji ne možemo sumnjati. Problem interakcije najveći je problem u Descartesovoj dualističkoj teoriji. Um je već određen kao nematerijalna tvar, a tijelo kao materijalna stoga nemaju apsolutnu ništa zajedničko, no ipak postoje dokazi kako međusobno utječu jedan na drugoga. Kao u slučaju Phineasa Gagea, promjena u kompoziciji njegovoga fizičkoga tijela dovela je do promjene njegovoga mentalnoga stanja. Descartes tvrdi da se ta interakcija nalazi u pinealnoj žlijezdi, ali ta žlijezda u sebi sadrži jako puno informacija o unutarnjemu radu čovjeka.⁷¹ Descartesova uvjerenja jednostavno nisu dovoljna kada se radi o tako ključnoj točki u njegovome istraživanju. On vjeruje da je pinealna žlijezda središnja točka, da mi posjedujemo životinjske duhove koji prenose impulse tijela našoj duši, no usprkos tome ništa ne može dokazati. „Ja mislim, dakle postojim“ pretpostavka je koju

⁶⁸ Descartes, Rene.(1993).Meditacije. Zagreb: Demetra, str. 160.

⁶⁹ Isto, str.170

⁷⁰ Descartes, Rene.(2014).Načela filozofije. Zagreb: Kruzak, str. 83.

⁷¹ Lokhorst, G.-J. (2013). Descartes and the Pineal Gland (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 1.09.2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/pineal-gland/>

možemo donijeti za sebe, no isto je tako možemo donijeti samo za sebe.⁷² Kako da doznamo postoje li onda drugi ljudi? Oni taj proces mogu napraviti samo za sebe, ali mi kao stvar koja misli ne možemo napraviti taj proces za druge ljude. Mi ne može znati što se događa u tuđem umu, već samo u našem. Descartesov put razmišljanja navodi nas da onda sigurno postoje ljudi koji imitiraju čovjeka i nemaju dušu poput zombija.⁷³ Descartes je smatrao da je sve što nije čovjek dio velikoga stroja kojega čini svijet, odnosno da je sve osim nas mehaničke prirode. Sve se stvari ponašaju u skladu s fizičkim mehanizmima. Jedino se ljudsko ponašanje ne može objasniti na taj način. Descartes je poznao tehnologiju sedamnaestoga stoljeća na temelju koje je zaključio kako je za objašnjenje specifičnoga ljudskoga ponašanja potrebno nešto više od samo fizičkoga ponašanja. Potreban je nematerijalni um koji je u konstantnoj interakciji s procesima u umu i ostatku tijela.⁷⁴ Biće koje izgleda kao čovjek i tako se ponaša, no nema čovjekovu esenciju nije stvar koja misli. Inzistiranja na apsolutnoj dualnosti naše prirode dovode i do problema na koji je ukazala princeza Elizabeta, a to je kako je moguće da nematerijalno upravlja našim tijelom koje je u potpunosti materijalno. Duša koja je nematerijalna nije u mogućnosti pomicati tijelo koje je materijalno.⁷⁵ Srž dualizma njegova je podijeljenost, ali ona je isto tako izvor njegova problema. Stroga podijeljenost ovakvih razmjera nikako se ne može spojiti i objasniti. Descartesov problem je taj što je toliko čvrsto postavio odvojenost dvaju predmeta da je sam pokušaj spajanja jednostavno nemoguć budući da sami principi dualizma onemogućuju tu pojavu. Spinoza odbacuje dualizam te prihvaća monizam uklanjajući time potrebu za međusobnom interakcijom. Spinozin pristup jedno je od rješenja problema dualizma pri čemu bi ono podrazumijevao da se Descartes odrekne svega što je zaključio o duhu i tijelu pomoću svoje metode.⁷⁶ Princeza Elizabeta tvrdila je kako je interakcija između nematerijalne i materijalne stvari jednostavno nemoguća i da kao takva ne postoji.⁷⁷ Duša koja misli pretpostavlja svaku drugu filozofsku misao jer je ona njezin izvor. Jednostavna metoda koju je Descartes stvorio kako bi došao do pravih istina koje se nalaze u svijetu dovode do dvije kontradiktorne teze, odnosno do njegove definicije uma i tijela. Pretpostavka o dualističkoj prirodi u isto je vrijeme njegov ključan problem. Tako pomoću njihovih zaključaka

⁷² Isto

⁷³ Kirk, R. (2019b). Zombies (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 08.09.2024
<https://plato.stanford.edu/entries/zombies/>

⁷⁴ Isto

⁷⁵ Shapiro, L. (2021). Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 30.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia>

⁷⁶ Manning, R. (2016). Spinoza's Physical Theory (E. N. Zalta, Ed.). Preuzeto 08.09.2024. s <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza-physics/>

⁷⁷ Shapiro, L. (2021). Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Preuzeto 30.08.2024. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia>

dolazimo da rješenja dualizma koje se nalazi u njegovome uništenju jer, kada je dualizam jednom postavljen, iz njegove se prirode ne može izaći.

10. Zaključak

Dualizam je Descartesova osnovna pretpostavka pristupa filozofiji te jedno od njegovih najvećih postignuća u životu. Njegova teorija o odvajanju supstancija na mentalnu i fizičku bila je i ostala jedna od najuspjelijih teorija za razumijevanje našega postojanja. Descartesova teorija o interakciji ruši njegovu teoriju o supstancijama. Interakcija između potpuno fizičke i u cijelosti mentalne supstancije teško se može objasniti. Njegova je teorija danas poznatija kao *mind-body* problem. Ona je iznjedrila pitanja na koja se ne može odgovoriti i možda nikada ni neće. Descartes jedno od svojih najvećih postignuća nije mogao objasniti u potpunosti. Njegov pokušaj objašnjenja vlastite teorije bila je pinealna žlijezda. To je bila revolucionarna i točna misao da postoji prenošenje impulsa iz mozga prema tijelu putem živčanih impulsa. Descartes je pokušao objasniti kako um djeluje na tijelo, no jedno od neodgovorenih pitanja je kako tijelo djeluje na um. Na primjeru Phineasa Gagea vidi se da je ta promjena moguća, ali je Descartes nikada nije objasnio. Njegova teorija nije bila zadovoljavajuća filozofskoj zajednici još u njegovo doba, a nije ni danas. Descartes je bio poznat kao skeptik i preko sumnje je došao do zaključka o svojstvima tijela i uma. Svojstva koja im je dodijelio nije prihvatila nekolicina filozofske zajednice. Neki poput princeze Elizabete pokušali su ga ispraviti pa i razuvjeriti. Međutim, neki drugi filozofi poput Spinoze Descartesovu su teoriju izmijenili odbacivši njezine temeljne principe. Problem korištenja subjekta i objekta nalazi se u srcu Descartesova dualizma zato što ga on prihvaća. U pismima koje je razmjenjivao s princezom Elizabetom uvažio je njezino mišljenje prihvaćajući da njegova pozicija ima manu. Descartesovo inzistiranje na dvije odvojene supstance stvaralo mu je probleme jer je bio u nemogućnosti da u potpunosti objasni njihove interakcije. Odbio je Elizabetino objašnjenje da su dvije supstancije možda obje omeđene fizičkim svojstvima. Spinozino objašnjenje svoje teorije Descartes je smatrao neadekvatnim jer je držao kako monizam i jedinstvena stvar u Bogu nisu adekvatna objašnjenja dualizma. Odnos subjekta i objekta, odnosno dvije supstancije, mentalne i tjelesne, u srcu su *Descartizma*. Najveći je problem bilo upravo odvajanje te dvije supstancije jer ih je Descartes odvojio u potpunosti tako da se njihovo spajanje činilo nemogućim. Stoga je jedino rješenje za njegov problem da ga u potpunosti odbacimo. Descartes ionako nikada ne bi prihvatio nijedno drugo stanje od dualizma jer je do toga zaključka došao pomoću svoje metode, ali i jer je

dualistička priroda čovjeka baza mnogih religija pa i kojoj je i sam pripadao. Besmrtnost duše česta je pojava u vjerovanju i religiji. Osiguranje da zapravo nikada nećemo umrijeti zahvaljujući vlastitoj duši smiruje nagoni strah od smrti koji je ugrađen u svako biće. Da je Descartes riješio problem dualizma odbacivanjem svoje teorije, bio bi odbacio još više od toga, odbacio bi ono što ga čini fundamentalno njime.

11. Popis literature:

Descartes, René. 1993. *Meditacije*. Zagreb: Demetra.

Descartes, René. 2014a. *Načela filozofije*. Zagreb: Kruzak.

Descartes, René. 2014b. *Rasprava o metodi*. Zagreb: Kruzak.

Descartes, René, and Princess Of Bohemia. 2017. "Correspondence between Descartes and Princess Elisabeth."

https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/descartes1643_1.pdf.

Descartes, René - Hrvatska enciklopedija. 2024.

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/descartes-rene>.

Dennett, Daniel. 2017. *Vrste umova: k razumijevanju svijesti*. Zagreb.

"Dualism and Mind | Internet Encyclopedia of Philosophy." n.d. <https://iep.utm.edu/dualism-and-mind/#H3>.

Forrest, P. 2016. "The Identity of Indiscernibles." Edited by Edward N. Zalta. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/identity-indiscernible/>.

Gearhart, Shannon. 2019. "Phineas Gage | Biography, Injury, & Facts." In *Encyclopædia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Phineas-Gage>.

Grene, Marjorie. 1999. "Descartes and Skepticism." *The Review of Metaphysics* 52 (3): 553–71. <https://www.jstor.org/stable/20131190>.

Hatfield, Gary. 2008. "René Descartes (Stanford Encyclopedia of Philosophy)." *Stanford.edu*. Stanford University. <https://plato.stanford.edu/entries/descartes/>.

Kemerling, Garth. 2011. "Descartes: Overcoming Doubt." *Philosophypages.com*. <http://www.philosophypages.com/hy/4c.htm>.

Kirk, R. 2019. "Zombies (Stanford Encyclopedia of Philosophy)." *Stanford.edu*. <https://plato.stanford.edu/entries/zombies/>.

Lokhorst, Gert-Jan. 2013. "Descartes and the Pineal Gland (Stanford Encyclopedia of Philosophy)." *Stanford.edu*. <https://plato.stanford.edu/entries/pineal-gland/>.

Manning, Richard. 2016. "Spinoza's Physical Theory." Edited by Edward N. Zalta. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Metaphysics Research Lab, Stanford University.

Newman, Lex. 2019. "Descartes' Epistemology." Edited by Edward N. Zalta. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/descartes-epistemology/#MethFounDoub>.

Popkin, R. H. 2017. "Skepticism." *Encyclopædia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/skepticism>.

- Robinson, Howard.** 2003. "Dualism." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/dualism/>.
- Shapiro, Lisa.** 2013. "Elisabeth, Princess of Bohemia (Stanford Encyclopedia of Philosophy)." *Stanford.edu*. <https://plato.stanford.edu/entries/elisabeth-bohemia/>.
- "The Masked-Man Fallacy: Twisting Arguments through Invalid Substitutions – Effectiviology." 2019. *Effectiviology.com*. <https://effectiviology.com/masked-man-fallacy/>.
- "The Philosophy of Mind, 1." n.d. *NPR.org*.
https://www.npr.org/sections/13.7/2010/03/the_philosophy_of_mind.html#:~:text=Descartes%20famously%20postulated%20two%20kinds.
- Stoljar, Daniel.** 2001. "Physicalism (Stanford Encyclopedia of Philosophy)." *Stanford.edu*.
<https://plato.stanford.edu/entries/physicalism/>.